

สุนทรพจน์ งานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย ประจำปี 2564

หัวข้อ “สร้างภูมิคุ้มกัน ผลักดันเศรษฐกิจไทย”

ดร.เศรษฐพุฒิ สุทธิวาทนฤพุฒิ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

วันพฤหัสบดีที่ 30 กันยายน 2564 เวลา 9.00 - 9.20 น.

สวัสดีครับ

ขอต้อนรับทุกท่านเข้าสู่งานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย ประจำปี 2564 ซึ่งเป็นปีที่มีความท้าทายยิ่งไม่เพียงแต่เรากำลังเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจที่รุนแรงจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 แต่ประเทศไทยยังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในบริบทโลกใหม่ที่ไม่เหมือนเดิม ทั้งพัฒนาการทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด การเข้าสู่สังคมสูงวัย การปรับเปลี่ยนของภูมิรัฐศาสตร์โลก และการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

ความท้าทายต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว รุนแรง และซ้ำเติมความเปราะบางต่าง ๆ ที่สั่งสมอยู่ในเศรษฐกิจและสังคมไทยมานาน ดังนั้น หากประเทศไทยจะก้าวต่อไปในอนาคตอย่างมั่นคง ยั่งยืน และมีเสถียรภาพภายใต้ความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอน ซึ่งผมขอใช้ทับศัพท์ว่า มี **resiliency** เราจำเป็นต้องมี “ภูมิคุ้มกัน” ซึ่งเป็นที่มาของงานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทยในปีนี้อยู่ภายใต้หัวข้อ “สร้างภูมิคุ้มกัน ผลักดันเศรษฐกิจไทย”

ท่านผู้มีเกียรติครับ

ในอดีตที่ผ่านมา เสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจมักถูกกล่าวถึงในมิติของความยั่งยืนทางการคลัง ความมั่นคงของระบบสถาบันการเงิน และความเข้มแข็งของดุลการชำระเงิน ซึ่งถือได้ว่า ประเทศไทยมีเสถียรภาพในมิติต่าง ๆ เหล่านี้ในระดับที่ค่อนข้างดี

อย่างไรก็ตาม ภายใต้เศรษฐกิจมหภาคที่ดูมั่นคงนั้น เศรษฐกิจไทยกลับไม่ **resilient** และมีความเปราะบางมาก วิกฤตโควิด-19 ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ได้ตอกย้ำว่า นิยามของคำว่า “เสถียรภาพ” จะต้องเปลี่ยนแปลงไป ต้องมองในมุมที่กว้างขึ้น และครอบคลุมถึงปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือจาก ปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัจจัยด้านสังคม และ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ที่นับวันจะมีความสำคัญและเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกด้วย

ท่านผู้มีเกียรติครับ

ในบริบทโลกใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนสูงนั้น เศรษฐกิจไทยจะ resilient ได้ ต้องมีลักษณะที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) ความสามารถในการหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ หรือ ability to avoid shocks (2) ความสามารถในการรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้น หรือ ability to withstand shocks และ (3) ความสามารถในการฟื้นตัวจากผลกระทบดังกล่าว หรือ ability to recover from shocks

หากพิจารณาความสามารถของเศรษฐกิจไทยใน 3 ด้านนี้ จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบัน เรามีขีดจำกัดในทุกด้าน ซึ่งทำให้เศรษฐกิจไทยไม่ resilient ต่อความท้าทายต่าง ๆ

ประการที่หนึ่ง เศรษฐกิจไทยมีความสามารถในการหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจำกัด

โครงสร้างเศรษฐกิจไทยไม่มีการกระจายความเสี่ยงที่เพียงพอ มีการพึ่งพาต่างประเทศที่สูงในแทบทุกมิติ ทั้งการส่งออก การท่องเที่ยว และเทคโนโลยี รวมถึงการพึ่งพาแรงงานต่างชาติที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จากภาวะสังคมสูงวัย เศรษฐกิจไทยจึงหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและการเมืองโลกได้ยาก

นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้ว เศรษฐกิจไทยยังเผชิญกับความเสี่ยงในด้านอื่น ๆ อีกด้วย ซึ่งวันนี้ผมขอหยิบยกความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ หรือ climate change มาเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่าง เนื่องจากสถานการณ์ climate change ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ มีความรุนแรงอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ โดยล่าสุดเมื่อเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) ได้ออกรายงานคาดการณ์ว่า อุณหภูมิพื้นผิวโลกมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้น ถึงแม้ว่าประชาคมโลกจะมีความพยายามในการลดก๊าซเรือนกระจกลงบ้างแล้วก็ตาม

สำหรับประเทศไทยนั้น ความเสี่ยงจาก climate change มีความสำคัญอย่างมาก ดัชนีความเสี่ยง Global Climate Risk Index 2021 ของ German Watch ได้จัดให้ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 9 จากกว่า 180 ประเทศทั่วโลก

สภาพอากาศสุดขั้ว อุณหภูมิที่สูงขึ้น และความผันผวนของปริมาณน้ำฝนจาก climate change ได้ซ้ำเติมความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเกษตร ซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญสูง ในโครงสร้างเศรษฐกิจไทย มีการจ้างงานจำนวนมาก เป็นต้นน้ำของอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่สำคัญ และยังเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร (food security) ของประเทศอีกด้วย

นอกจากนี้ ความพยายามในการลดก๊าซเรือนกระจก (greenhouse gas) ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเทศพัฒนาแล้ว ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานสินค้า นโยบายการลงทุน และนโยบายการค้าระหว่างประเทศ เช่น การออกแผนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของยุโรป (European Green Deal) รวมถึงการออกมาตรการปรับคาร์บอนก่อนข้ามพรมแดน (Carbon Border Adjustment Mechanism: CBAM) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการผลิตและส่งออกสินค้าของไทยอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการที่มาตรการ CBAM จะเริ่มมีผลบังคับใช้ในปี 2023 นี้แล้ว

ท่านผู้มีเกียรติครับ

นอกจากเศรษฐกิจไทยจะมีความสามารถในการหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจำกัดแล้วนั้น **ประการที่สอง เศรษฐกิจไทยยังมีขีดความสามารถที่จำกัดในการรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อีกด้วย**

ทั้งนี้ ความสามารถของระบบเศรษฐกิจในการรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ (1) *การเข้าถึงแหล่งเงินทุน* ที่ช่วยให้ครัวเรือนและธุรกิจมีสภาพคล่อง หรือสายป่านที่ยาวเพียงพอให้อยู่รอดจนผ่านพ้นวิกฤต และ (2) *ความสามารถในการปรับตัว* ต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น การปรับเปลี่ยนอาชีพของแรงงาน และการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการตลาดของธุรกิจ

สำหรับเศรษฐกิจไทยนั้น เรามีความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจำกัด เนื่องจาก **โครงสร้างเศรษฐกิจไทยมี ความเหลื่อมล้ำ ที่สูงและมี ภาคเศรษฐกิจนอกระบบ (informal sector) ที่ใหญ่** ซึ่งกลุ่มเปราะบางในระบบเศรษฐกิจ เช่น ครัวเรือนยากจน แรงงานที่เพิ่งเรียนจบ (first jobbers) แรงงานอิสระที่ไม่ได้รับค่าจ้าง หรือได้ค่าจ้างเป็นรายวัน และธุรกิจ SMEs ที่มีจำนวนมากและมักอยู่นอกระบบ ไม่สามารถรับมือและปรับตัวต่อวิกฤตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

ในด้านสภาพคล่องนั้น กลุ่มเปราะบางเหล่านี้มักมีสายป่านทางการเงินที่สั้น เนื่องจาก (1) มีเงินออมที่ไม่เพียงพอ (2) กู้ยืมเงินได้ยาก (3) ไม่สามารถพึ่งพาความช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคม เช่น ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงในยามวิกฤตได้เหมือนในยามปกติ เนื่องจากคนอื่น ๆ อาจประสบปัญหาทางการเงินเช่นกัน และ (4) ไม่ได้รับการชดเชยช่วยเหลือ และเยียวยาจากภาครัฐอย่างรวดเร็วและเพียงพอ เนื่องจากอยู่ในภาคเศรษฐกิจนอกระบบ ยิ่งไปกว่านี้ กลุ่มเปราะบางเหล่านี้มีข้อจำกัดด้านทักษะและเทคโนโลยีที่จำเป็นสำหรับการปรับตัว รวมถึงทางเลือกในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน เช่น ไม่สามารถทำงานจากบ้านหรือเปลี่ยนอาชีพได้ในระยะเวลาอันสั้น

ท่านผู้มีเกียรติครับ

ความสามารถในการรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ยังขึ้นกับปัจจัยทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสมานฉันท์ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสามารถผ่านกลไกใน 2 ระดับ คือ

หนึ่ง ในระดับชุมชน ความไว้วางใจระหว่างกันเป็น *รากฐานของเครือข่ายทางสังคม* (social networks) ระหว่างคนในครอบครัวและมิตรสหาย ซึ่งงานวิจัยในหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยพบว่า เครือข่ายทางสังคมมีบทบาทในการช่วยครัวเรือนและธุรกิจรับมือกับผลกระทบต่าง ๆ ผ่านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในหลายด้านทั้งเงินทุน แรงงาน และการถ่ายทอดเทคโนโลยี

สอง ในระดับประเทศ สังคมที่ผู้คนยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เชื่อใจกัน และสามารถ ประนีประนอมกันได้บนพื้นฐานของเหตุผล จะสามารถสร้าง *ฉันทามติ* (consensus) ในการดำเนินนโยบาย *สาธารณะ* การสร้างโครงสร้างพื้นฐานของประเทศเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและภัยพิบัติต่าง ๆ และ การออกมาตรการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ช่วยเยียวยาผู้ประสบภัยอันเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ประเทศ resilient ต่อความท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สำหรับประเทศไทยนั้น ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ความแตกต่างทางความคิดในสังคมไทยนำไปสู่ความขัดแย้งที่ ฝังลึก มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย **ความสมานฉันท์ในสังคมไทยลดต่ำลง** ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูล จาก World Values Survey ตั้งแต่ปี 2008 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันที่พบว่า ดัชนีวัดความไว้วางใจกัน ของคนในสังคมไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความไม่ไว้วางใจนั้น ได้บั่นทอนกลไกในการสร้าง resiliency ของระบบเศรษฐกิจไทย

โดยงานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทยในวันนี้ จะมีการนำเสนอผลการศึกษาจากโครงการวิจัย “คิดต่าง อย่างมีภูมิ” ที่มุ่งเข้าใจสถานการณ์ของความ “คิดต่าง” ของคนในสังคมไทย และปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ความคิดต่างก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมด้วย

ท่านผู้มีเกียรติครับ

นอกจากการขาดความสามารถในการหลีกเลี่ยงและรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงแล้วนั้น **ประการสุดท้าย เศรษฐกิจไทยยังมีขีดความสามารถในการฟื้นตัวจากผลกระทบต่าง ๆ ที่จำกัดอีกด้วย**

การที่ครัวเรือนและธุรกิจในกลุ่มเปราะบางมักได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ค่อนข้างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายได้ที่ขาดหายไปก่อให้เกิด “แผลเป็น” ทางเศรษฐกิจ (economic scars) ที่ทำให้

การฟื้นตัวของครัวเรือนและธุรกิจเหล่านี้ใช้เวลานาน และเหนียวรั้งการฟื้นตัวของระบบเศรษฐกิจโดยรวม ผลเป็นทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ สินทรัพย์ของครัวเรือนและธุรกิจ รวมถึงทักษะของแรงงานที่ลดลง ในขณะที่หนี้สินพอกพูนขึ้นจนเกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว (debt overhang) ซึ่งทำให้ครัวเรือนและธุรกิจมีความสามารถในการบริโภคและการลงทุนที่ต่ำ การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจจึงไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้

นอกจากนี้ การที่กลุ่มเปราะบางได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ **ยิ่งซ้ำเติมปัญหาความเหลื่อมล้ำ และตอกย้ำความริ้วรานในสังคมให้ลึกกลง** สำหรับประเทศไทยนั้น สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (economic inequality) และความไม่เป็นธรรมทางสังคม (social injustice) ที่สูงและน่ากังวล ตั้งแต่ก่อนวิกฤตโควิด-19 มีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้นจากการฟื้นตัวที่ไม่เท่าเทียมกัน (K-shaped recovery) โดยกลุ่มเปราะบางได้รับผลกระทบจากวิกฤตสาธารณสุขและวิกฤตเศรษฐกิจมากกว่า และมีความสามารถในการฟื้นตัวที่น้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ความเสี่ยงที่ความตึงเครียดทางสังคม (social tension) จะคุกรุ่น จึงมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นในอนาคต

ท่านผู้มีเกียรติครับ

การทำให้เศรษฐกิจไทย resilient ต่อความท้าทายต่าง ๆ ในอนาคตนั้น เราต้องเพิ่มความสามารถของเศรษฐกิจไทยในทั้ง 3 ด้าน คือ (1) เพิ่มความสามารถในการหลีกเลี่ยงผลกระทบ (2) เพิ่มความสามารถในการรับมือกับผลกระทบ และ (3) เพิ่มความสามารถในการฟื้นตัวจากผลกระทบ ซึ่งผมขอเสนอแนวทางดังต่อไปนี้

1. ต้องมีการบริหารความเสี่ยงภาพรวมของประเทศ (country risk management) ที่ดี ต้องมีการบูรณาการของข้อมูลและองค์ความรู้ และมีการวิเคราะห์ฉากทัศน์ (scenario analysis) ที่มีการพิจารณาถึงสถานการณ์ที่แม้มีโอกาสเกิดขึ้นต่ำ แต่สร้างความเสียหายที่สูงด้วย โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันเพื่อให้ข้อมูลองค์ความรู้ และมุมมองสมบูรณ์ครบถ้วนรอบด้าน โดยภาครัฐอาจทำหน้าที่ประสานงาน หรือจัดหา platform ในการดำเนินการ

2. ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้พร้อมรับความท้าทายในอนาคต เช่น การปรับเปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ resilient ต่อสถานการณ์ climate change รวมถึงความท้าทายในด้านอื่น ๆ ทั้งเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างก้าวกระโดด สังคมที่สูงวัย และภูมิรัฐศาสตร์โลกที่เปลี่ยนแปลง โดยภาครัฐมีบทบาทในการออกนโยบายเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ธุรกิจและครัวเรือนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตและบริโภคไปในทิศทางที่มั่นคงและยั่งยืน

3. ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไทยทั้งในเชิงอุตสาหกรรมและในเชิงพื้นที่เพื่อกระจายความเสี่ยงให้ดีขึ้น ลดการพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งมากเกินไป และเพิ่มการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค โดยเน้นบทบาทของภาคเอกชนเป็นหลัก ส่วนภาครัฐมีบทบาทในการชี้ทิศทางและสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชน ลงทุนในกิจกรรมและพื้นที่เป้าหมาย รวมถึงจัดหาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น

4. ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ยังอยู่นอกระบบเข้ามาอยู่ในระบบ (formalization) มากขึ้น เพื่อสร้างความเป็นธรรมในระบบเศรษฐกิจ และให้แรงงานและธุรกิจต่าง ๆ สามารถได้รับความช่วยเหลืออย่างทันที่ในยามวิกฤต โดยภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจ ให้แรงงานและธุรกิจนอกระบบเข้าสู่ระบบ

5. ลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเหลื่อมล้ำเชิง โอกาสในด้านต่าง ๆ ทั้งการเข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐาน การศึกษา การประกอบอาชีพ การแข่งขันทางธุรกิจ และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งภาครัฐมีบทบาทสำคัญทั้งในการกำกับดูแล ไม่ให้มีการเอาเปรียบ รวมถึง ไม่สร้างและบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรมในสังคม

6. สร้างโครงข่ายความคุ้มครอง (safety nets) ในทุกระดับเพื่อให้ครัวเรือนและธุรกิจอยู่รอดได้ในยามวิกฤต ตั้งแต่ความสามารถในการช่วยเหลือและพึ่งพาตนเอง เครือข่ายทางสังคม เครือข่ายระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่ อุปทาน (supply chains) และระบบการเงินที่มีประสิทธิภาพ โดยเน้นบทบาทการดำเนินการของภาคเอกชน เพื่อสร้างความยั่งยืนของระบบ ส่วนความช่วยเหลือเยียวยาโดยตรงจากภาครัฐที่ก่อให้เกิดภาระทางการคลัง ในอนาคต และปัญหา moral hazard ควรจำกัดอยู่ในเฉพาะสถานการณ์ที่กลไกตลาดทำงานไม่ได้

7. ลดการเกิดแผลเป็นทางเศรษฐกิจในยามวิกฤต เพื่อให้ครัวเรือนและธุรกิจสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว เช่น สร้างสายป่านที่ยาวพอ ให้ธุรกิจดำเนินอยู่ได้และจ้างงานต่อเนื่อง ฝึกทักษะแรงงานเพื่อรองรับกิจกรรม ทางเศรษฐกิจที่จะเปลี่ยนไปหลังวิกฤต สร้างกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ กระบวนการไกล่เกลี่ยหนี้ และ กระบวนการล้มละลายที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ท่านผู้มีเกียรติครับ

แนวทางดังกล่าวนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาครัฐ ซึ่ง ธนาคารแห่งประเทศไทยเอง ก็มีบทบาทในการส่งเสริมให้เศรษฐกิจไทย resilient ต่อความท้าทายต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ทางด้านเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยมีหน้าที่ดำเนินนโยบายรักษาเสถียรภาพทางการเงินและระบบการเงิน เพื่อช่วยให้เราหลีกเลี่ยงหรือลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย

ทางด้านสังคม ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแนวทางในการพัฒนาระบบการเงินและส่งเสริมความเข้าใจทางการเงิน (financial literacy) ให้ครัวเรือนและธุรกิจไทยสามารถเข้าถึงบริการทางการเงินได้มากขึ้น (financial inclusion) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางโอกาสและความขัดแย้งทางสังคมที่อาจเกิดตามมา

ทางด้านสิ่งแวดล้อม ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแนวทางที่จะสร้างระบบนิเวศที่จะช่วยให้เศรษฐกิจไทยปรับตัวไปในทิศทางที่ยั่งยืนมากขึ้น เช่น การเปิดเผยข้อมูลเรื่องการดำเนินการด้านความยั่งยืน (disclosure) และการกำหนดนิยามและจัดหมวดหมู่กิจกรรมในภาคเศรษฐกิจที่ยั่งยืนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน (taxonomy) ซึ่งการดำเนินงานใน 2 แนวทางนี้ จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้เอกชนปรับตัวไปสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนได้

ท้ายที่สุดนี้ ผมขอขอบคุณคณะผู้วิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เสวนาทุกท่าน ที่ให้เกียรติมาร่วมงานสัมมนาวิชาการของธนาคารแห่งประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานสัมมนาวิชาการประจำปีนี้จะสร้างความตระหนักรู้ และจุดประกายความคิดให้พวกเราทุกคนได้เห็นแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้ก้าวต่อไปอย่างมั่นคง และคนไทยมีความเป็นอยู่ที่ดียั่งยืน

ขอบคุณครับ